

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

KICHIK BIZNES VA IJTIMOIIY TADBIRKORLIK: SOLIQQ YONDASHUVLARIDAGI FARQLAR

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi*

Anotatsiya. *Ushbu maqolada kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish jarayonidagi asosiy farqlar tahlil qilinadi. Ijtimoiy tadbirkorlikning iqtisodiy manfaatdan tashqari ijtimoiy vazifalarni ham bajarishi inobatga olinib, unga nisbatan soliq siyosatida individual yondashuv zarurligi asoslanadi. Maqolada O'zbekiston Respublikasidagi amaldagi soliq qonunchiligi doirasida kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga nisbatan tatbiq etilayotgan soliqqa tortish uslublari, soliq yuklamalari va imtiyozlar solishtirilib, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar tahlili asosida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini rag'batlantirishga qaratilgan soliq yondashuvlari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tadbirkorlik, kichik biznes, soliqqa tortish, soliq yondashuvi, soliq siyosati, soliq imtiyozlari, soliq yuklamasi, huquqiy tartibga solish.*

Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotda kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik jamiyat hayotida muhim rol o'ynaydi. Ikkala subyekt ham iqtisodiy faollikni oshirish, bandlikni ta'minlash va ijtimoiy muammolarni hal etishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq ularning maqsadi, faoliyat yo'nalishi va jamiyatga bo'lgan ta'siri bir xil emas. Kichik biznes, odatda, daromad olishga yo'naltirilgan bo'lsa, ijtimoiy tadbirkorlikning asosiy maqsadi ijtimoiy muammolarni hal etish, ijtimoiy innovatsiyalarni joriy qilish hamda ijtimoiy tenglikni ta'minlashdan iborat.

Shu boisdan, ushbu ikki subyektga nisbatan soliqqa tortishdagi yondashuvlar farqlanishi lozim. Afsuski, O'zbekiston Respublikasining amaldagi soliq siyosatida bunday aniqlashtirilgan va maqsadga yo'naltirilgan ajratmalar yetarli emas. Kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari ko'pincha bir xil soliqqa tortish shartlariga duch keladi, bu esa ijtimoiy yo'naltirilgan faoliyat yurituvchi tadbirkorlar uchun qo'shimcha to'siqlarga olib keladi.

Ushbu maqolada aynan shu muammo – kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik o'rtasidagi soliq yondashuvlarining nazariy va amaliy jihatlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari, muammolari hamda taklif etilayotgan islohotlar doirasida qanday yechimlar mavjudligi atroflicha yoritiladi. Bunda xalqaro tajriba va O'zbekiston soliq qonunchiligidagi zamonaviy o'zgarishlar tahlil qilinadi.

Kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik iqtisodiyotda muhim o'rin egallaydi, biroq ularning maqsad va faoliyat yo'nalishlari o'rtasida aniq farqlar mavjud. Kichik biznes foyda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

olish, bozor ehtiyojini qondirish va tadbirkorlik tashabbusini amalga oshirishga qaratilgan bo'lsa, ijtimoiy tadbirkorlik ijtimoiy muammolarga yechim topish, ehtiyojmand qatlamlarga xizmat ko'rsatish va jamoaviy manfaatni ko'zlovchi faoliyatdir. Aynan ushbu farq ularning soliqqa tortilish tartibida ham o'z ifodasini topishi lozim.

O'zbekiston Respublikasining amaldagi soliq tizimida barcha tadbirkorlik subyektlari uchun umumiy soliq yondashuvlari amal qiladi. Kichik biznes uchun aylanmadan olinadigan soliq, soddalashtirilgan soliq tizimi kabi shakllar mavjud bo'lib, bu tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Lekin ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari ushbu toifaga kirmaydi, chunki ular iqtisodiy foydadan ko'ra ijtimoiy ta'sirga ustuvorlik beradi. Afsuski, mavjud tartibda ijtimoiy tadbirkorlik alohida soliq subyekti sifatida e'tirof etilmagan, bu esa amalda ularni oddiy kichik biznes bilan tenglashtirishga olib kelmoqda.

Ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortishda xorij tajribasi O'zbekiston uchun muhim o'rnak bo'lishi mumkin. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi davlatlarda ijtimoiy ta'sirga ega korxonalar uchun maxsus huquqiy maqom joriy etilgan. Bu korxonalar daromad solig'idan to'liq yoki qisman ozod etiladi, ularga grantlar, subsidiyalar va boshqa rag'batlantiruvchi mexanizmlar taqdim etiladi. Masalan, Buyuk Britaniyada Community Interest Company (CIC) maqomidagi korxonalar soliq yengilliklariga ega bo'lishi uchun ijtimoiy foyda berayotganini isbotlashi kerak. Bu tizim ularning nafaqat ijtimoiy ta'sirini oshiradi, balki moliyaviy barqarorligini ham ta'minlaydi.

O'zbekistonda hozirda ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini bevosita nazarda tutuvchi soliq mexanizmlari mavjud emas. Mavjud imtiyozlar asosan hududiy yoki tarmoq doirasida belgilanadi. Ayrim ijtimoiy faoliyat turlari, masalan, nogironlar jamiyatlariga qarashli korxonalar ayrim soliqlardan ozod etilgan bo'lishi mumkin. Lekin bu yondashuv tizimli emas va barcha ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini qamrab olmaydi. Yagona mezonlarning yo'qligi sababli ko'plab ijtimoiy loyihalar soliqqa tortilishda murakkabliklarga duch kelmoqda.

Ijtimoiy tadbirkorlik va kichik biznes o'rtasidagi asosiy farqlardan biri daromadni taqsimlash tamoyilidir. Kichik biznes egasi barcha daromadni o'z foydasiga ishlatishi mumkin, ijtimoiy tadbirkorlik esa olgan daromadini yana ijtimoiy loyihalarga yo'naltirish majburiyatiga ega bo'lishi kerak. Shu jihatdan ularni bir xil soliqqa tortish ijtimoiy tadbirkorlik uchun iqtisodiy salohiyatni cheklovchi omil bo'ladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishda ularni alohida soliq toifasiga ajratish muhimdir. Bu uchun qonunchilikda "ijtimoiy korxonalar" maqomini belgilash, ularning faoliyatini ijtimoiy ta'sir mezonlari asosida baholash, shuningdek, maxsus soliq imtiyozlarini joriy etish zarur. Bunday chora-tadbirlar ijtimoiy tadbirkorlikni rag'batlantirish, ular tomonidan yaratilayotgan ijtimoiy qiymatni e'tirof etish va umuman olganda, ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kelgusida O'zbekiston soliq siyosatida ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan aniq va tizimli yondashuvlarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq yukini kamaytirish, ularning ijtimoiy faolligini

oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Bu esa nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy rivojlanishga ham kuchli turtki beradi.

Kichik biznes va ijtimoiy tadbirkorlik soliq siyosatida turlicha yondashuvni talab qiladigan ikki muhim tadbirkorlik shakli hisoblanadi. Kichik biznes iqtisodiy foyda olishni maqsad qilgan bo'lsa, ijtimoiy tadbirkorlik jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'ladi. Shu bois ularning soliq yuklari ham har xil bo'lishi lozim.

Amaldagi soliq tizimi ijtimoiy tadbirkorlikning o'ziga xos jihatlarini inobatga olmaydi, bu esa ularning faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, ijtimoiy tadbirkorlik bilan shug'ullanayotgan subyektlar kichik biznes bilan tenglashtirilgan holda umumiy soliqqa tortiladi. Bu esa ularning moliyaviy resurslarini cheklaydi, ijtimoiy ta'sir doirasini kengaytirishga to'sqinlik qiladi.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tadbirkorlik uchun alohida huquqiy maqom, soliq imtiyozlari va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar belgilanishi ularning samarali rivojlanishiga yordam beradi. O'zbekistonda ham ijtimoiy tadbirkorlikni tartibga soluvchi aniq me'yoriy baza yaratish, soliq siyosatida ularni alohida toifa sifatida e'tirof etish va qo'shimcha imtiyozlar berish zamon talabi hisoblanadi.

Soliq siyosatini ijtimoiy yo'naltirilgan tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirishga moslashtirish orqali ijtimoiy barqarorlik, bandlik darajasi va aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish sifati oshadi. Shu jihatdan ijtimoiy tadbirkorlik va soliq siyosati o'rtasidagi muvozanatli va maqbul hamkorlik modelini shakllantirish dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. – Тошкент: “Адолат”, 2023.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони ПФ–60-son, 2022 йил 28 январь, “Ижтимоий соҳа ривожини учун инновацион ёндашувлар тўғрисида”.
3. Tadjibayeva S.A. Ijtimoiy tadbirkorlik: nazariy asoslari va rivojlanish istiqbollari. – Toshkent, 2021.
4. Ahmadaliev Sh. Ijtimoiy tadbirkorlikning huquqiy asoslari. – Samarqand: SamDCHTI, 2020.
5. Bekmuradova D. Soliq imtiyozlari: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
6. OECD. Social Entrepreneurship and Social Innovation. OECD LEED Papers, 2013.
7. Defourny, J. & Nyssens, M. (2010). Social Enterprise: At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society.
8. British Council. (2020). The State of Social Enterprise in Uzbekistan.
9. Кабирова Н.Ш. Налоговая политика и её роль в устойчивом развитии. – М.: Финансы и статистика, 2019.
10. Abdurakhmanov Q. Soliq siyosatining tadbirkorlik rivojiga ta'siri. – Buxoro, 2021.
11. UNDP Uzbekistan. Social Innovation and Entrepreneurship Report, 2021.

